

40
WYDAWNICTWA INSTYTUTU ŚLĄSKIEGO

SKOROWIDZ GMIN
ŚLĄSKA DOLNEGO I OPOLSKIEGO
z niemieckimi i polskimi nazwami miejscowości

według stanu z dnia 1 stycznia 1941

Katowice 1945

Drukiem Księgarni i Drukarni Katolickiej, Katowice, ul. Warszawska nr 58 R 0.2

SPIS RZECZY

	Str.
Objaśnienia wstępne	5
Skorowidz gmin:	
Rejencja Wroclawska	
Miasta wydzielone	9
Powiat Wroclawski	9
" Brzeski	11
" Ząbkowicki	11
" Sycowski	12
" Górowski	13
" Milicki	14
" Namysłowski	15
" Średzki	15
" Oleśnicki	17
" Olawski	18
" Rychbaski	18
" Świdnicki	19
" Strzeliński	20
" Trzebnicki	21
" Wałbrzyski	22
" Wołowski	23
" Kłodzki	24
" Bystrzycki	25
Rejencja Lignicka	
Miasta wydzielone	26
Powiat Bolesławski	26
" Wschowski	27
" Kozuchowski	27
" Głogowski	28
" Zgorzelicki	92
" Złotoryjski	31
" Jeleniogórski	31
" Jaworski	32
" Kamieniogórski	33
" Lubąński	33

	Str.
Powiat Lignicki	34
„ Lwowski	35
„ Lubiąski	36
„ Szprotawski	36
„ Rozborski	37
„ Wojrowicki	38
 Rejencja Opolska	
Miasta wydzielone	39
Powiat Kozielski	39
„ Niemodliński	40
„ Strzelecki	41
„ Grodkowski	42
„ Kluczborski	42
„ Głubczycki	43
„ Lubliniecki	44
„ Nyski	44
„ Prudnicki	45
„ Opolski	46
„ Oleski	47
„ Raciborski	48
 Rejencja Katowicka	
Miasta wydzielone	49
Powiat Bytomski	49
„ Gliwicki	49

OBJAŚNIENIA WSTĘPNE

Wiadomo, że cały Śląsk leżał na terenie etnicznym plemion polskich, stąd też nazwy nie tylko miejscowości, ale też rzek, gór, pól i okolic były tam pierwotnie polskie. W chwili, gdy na widowni dziejów Śląska ukazali się po raz pierwszy Niemcy, niezaludniony był tylko pas lasów górskich w Sudetach na pograniczu z Czechami oraz niektóre bagniste doliny. Toteż tylko w tych okolicach koloniści niemieccy, zjawiając się, nadawali nazwy niemieckie założonym przez siebie osiedlom i sąsiednim obiektom terenowym. Nawet z chwilą odpadnięcia Śląska od Polski utrzymały się prawie w całym kraju nazwy polskie, z czasem słabiej lub silniej przekręcane i przyśtosowywane do wymowy niemieckiej. To powierzchnowe zniemczenie nazw było jednak tak słabe, że przeważnie już z samej zmienionej formy można było odgadnąć pierwotne polskie brzmienie danej nazwy. W miarę upływu wieków pod obcym panowaniem i wzrastania siły napływowego żywiołu niemieckiego, coraz więcej nazw polskich ginęło w pamięci miejscowej ludności, przybierały nowe osiedla oznaczone już od początku nazwą niemiecką, a utrzymujące się polskie nazwy były coraz silniej zniekształcane. Jednakże aż do ostatnich lat przed wojną nazwy o brzmieniu — co najmniej w źródłosłowie — polskim zachowały się w olbrzymiej większości prawie na całym Śląsku. Musiały one każdemu głębiej myślącemu człowiekowi dawać świadectwo o odwiecznej polskości ziemi śląskiej. Z tym stanem rzeczy nie mógł się pogodzić reżim hitlerowski, pragnący zupełnego zatarcia śladów Słowiańszczyzny na terenie Rzeszy. Wnet po objęciu władzy przez Hitlera, w latach 1934—1938 nastąpiło masowe, tym razem już radykalne zniemczenie nazw polskich na Śląsku i w innych wschodnich prowincjach Prus. Prastare nazwy polskie zastąpiono całkiem nowymi, nie bacząc zupełnie na głęboki sens pierwotnych nazw, mówiących często wiele o miejscu czy sposobie powstania miejscowości, a tylko starając się o to, by nowa nazwa miała brzmienie czysto niemieckie. W niektórych wypadkach nazwę polską tłumaczono po prostu na niemiecki, ale z jaką dozą inteligencji były dokonywane te tłumaczenia, tego przykładem może być wieś Zawada w powiecie opolskim, przechrzczona w r. 1936 na Hinterwasser.

Rezultat tej „pionierskiej“ roboty kulturalnej hitleryzmu był taki, że w stosunkach administracyjnych zapanował chaos, ludność nie mogła przyzwyczaić się i nauczyć nowych nazw, wszystkie daw-

niejsze materiały historyczne, kartograficzne i statystyczne stawały się prawie niemożliwe do porównania.

Polska, wracając obecnie na Śląsk po dziedzictwo Piastów, takiej drogi opierać nie potrzebuje. Nam wystarczy sięgnąć do dokumentów historycznych, starych książek, map i t. d., odgrzebać z zapomnienia i przywrócić dawne nazwy polskie, a polskość śląskiej ziemi w świetle tych nazw zajaśnieje takim blaskiem, że może nawet niejedyn wykształcony Polak będzie tym zaskoczony. Weźmy dla przykładu powiat wrocławski i spróbujmy odczytywać kolejno polskie nazwy gmin. Każdy może mieć w pierwszej chwili wrażenie, że to nazwy wsi z okolic Krakowa, Kielc czy Lublina.

Niniejsze zestawienie nazw gmin na Śląsku Dolnym i Opolskim jest niekompletne i ma charakter wybitnie tymczasowy. Instytut Śląski zdecydował się je wydać już teraz, by zadośćuczynić palącej potrzebie zaznajomienia z polskimi nazwami miast i wsi na Śląsku tych wszystkich, którzy z racji wykonywania zadań administracyjnych, wojskowych, pracy dziennikarskiej, naukowej i społecznej potrzebują tych wiadomości. Autor pomimo długotrwałych poszukiwań nie mógł w warunkach pracy pod okupacją dotrzeć do wielu źródeł, które pozwoliłyby odnaleźć jeszcze niejedną nazwę miejscową. Nie chciał zaś wprowadzać żadnej nowej nazwy, nie mając pewności, czy dana miejscowość już kiedyś innej nazwy polskiej nie nosiła. Trzeba bowiem podkreślić, że w niniejszym zestawieniu figurują wyłącznie nazwy polskie, które w tym brzmieniu już kiedyś istniały. Najczęściej pochodzą one z dokumentów z XIII, XIV i XV wieku. Mają więc głęboki sens i uzasadnienie historyczne, a co najważniejsze zostały przystosowane do współczesnej pisowni polskiej. Dwa zachodnie powiaty rejencji lignickiej — rozbiorski i wojnowicki — leżą już w całości za Nisą Łużycką, na etnicznym terenie Łużyczan. Nazwy gmin tych powiatów występują w źródłach przeważnie w formie łużyckiej, ale dla jednolitości przystosowano je również w wykazie do pisowni polskiej.

Tylko tym miejscowościom, których dawnej nazwy polskiej odzyskać się nie uda, trzeba będzie nadać nowe nazwy. Już obecnie widać, że takich miejscowości nie będzie zbyt wiele. Dlatego Instytut Śląski zwraca się obecnie do wszystkich zainteresowanych zagadnieniem z prośbą o nadsyłanie wiadomości o ewentualnych nazwach tych miejscowości, którym w niniejszym zestawieniu brak jeszcze polskiej nazwy. Należy przy tym podać dokładnie źródło, z którego dana nazwa polska pochodzi. Będzie to pożądanym uzupełnieniem do następnego wydania spisu nazw miejscowych.

Za podstawę spisu służył urzędowy niemiecki skorowidz gmin według podziału administracyjnego z 1. I. 1941 r. Spis obejmuje cały obszar Śląska, który do wybuchu wojny leżał w granicach Rzeszy. Pominięto natomiast wszystkie te gminy, które należały

do województwa śląskiego, bez względu na ich przynależność administracyjną w roku 1941 (np. część powiatu raciborskiego i lublińskiego), ponieważ tu kwestia nazw nie nasuwa żadnych wątpliwości. Spis ułożony jest rejencjami, a w ich obrębie powiatami w kolejności alfabetycznej niemieckich nazw gmin. Przy każdej nazwie niemieckiej podano tłustym drukiem odpowiadającą jej nazwę polską. Brak nazwy polskiej oznacza, iż nie udało się dotąd odnaleźć odpowiednika polskiego, bądź też ustalić dokładnie jego brzmienia. Te właśnie braki czekają na uzupełnienie w następnym wydaniu. Cyfry przy każdej miejscowości podają jej zaludnienie według ostatniego spisu ludności z dnia 17. V. 1939 na podstawie „Amtliche Gemeindeverzeichnis für das Deutsche Reich auf Grund der Volkszählung 1939“. II. Auflage. Berlin 1941 (Statistik des Deutschen Reiches, Band 550). Oczywiście w wyniku wojny są one już dziś nieaktualne, niemniej dla orientacji o rozmiarach miejscowości uważaliśmy ich podanie za celowe. Z uwagi na to, że w chwili obecnej najczęściej będzie chodziło czytelnikom o znalezienie odpowiednika polskiego dla danej nazwy niemieckiej, zestawienie niniejsze ogranicza się do wykazu alfabetycznego niemieckiego. Następne wydanie będzie musiało objąć także alfabetyczny spis polski, przy czym uwzględni się również dawne nazwy niemieckie z okresu przed masowymi „chrztami“ w latach 1934—1938, podobnie jak to było w „Spisie nazw miejscowości Śląska Opolskiego“, wydanym przez Instytut Śląski w roku 1939.

Jak wiadomo, w Niemczech utrzymał się dotychczas naogół system gmin jednostkowych, a więc także i na Śląsku prawie każda wieś stanowi osobną gminę. Nowocześniejszy system gmin zbiorowych, wprowadzony w Polsce już na szereg lat przed wojną, zaczął znajdować oddźwięk także w Rzeszy. Z początkiem roku 1939 zaczęto na Śląsku tu i ówdzie łączyć kilka wsi w jedną gminę, przy czym najdalej posunął się ten proces w powiecie oleśkim, gdzie można właściwie mówić o wprowadzeniu gmin zbiorowych. W innych powiatach dokonano połączeń raczej sporadycznie. Tak więc szereg wsi nie może być objętych skorowidzem samych gmin, a przypomnienie ich polskich nazw musi być pozostawione dalszym studiom toponomastycznym, które powinny być rychło podjęte i objąć również nazwy rzek i potoków, gór, lasów, pól i innych szczegółów terenu, by cały Śląsk powracający zjawiał się nam w swej pierwotnej, słowiańskiej szacie. Jedyny wyjątek uczyniono już teraz dla niektórych dzielnic Wrocławia, których stare polskie nazwy podaje już obecny wykaz.

Autor opierał się w pracy nad wykazem na licznych źródłach, z których najwięcej materiału dostarczył „Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego“ Sulimierskiego i Chlebowski, i

a głównie artykuły F. Sulimierskiego o miejscowościach śląskich, umieszczone w tym słowniku. Z innych źródeł najważniejszymi były:

Mycielski Józef: Pierwotne słowiańskie nazwiska miejscowości na Śląsku (Pruski, Poznań 1900).

Drzażdżyński St.: Słowiańskie nazwy miejscowości na Śląsku. Szereg artykułów, drukowanych powiatami w czasopismach „Wisła” i „Lud”.

Zarański: Geograficzne imiona słowiańskie, Kraków, 1878.

Prus Konstanty: Spis nazw miejscowości Śląska Opolskiego. Katowice, 1939. Wydawnictwa Instytutu Śląskiego.

Poza tym różne drobniejsze artykuły Grzegorza Smólskiego, St. Karwowskiego, E. Calliera i innych.

Znacznej pomocy udzielił autorowi przede wszystkim dr Bolesław Olszewicz ze swych bogatych rękopiśmiennych materiałów, za co składam serdeczne podziękowanie. Pomocne były również pracownicy zebrane materiały Ks. Stefana Łysika z Łagiewnik.

Dr Antoni Wrzosek.

REJENCJA WROCŁAWSKA

Miasta wydzielone

1. Breslau Wrocław 629.565

Dzielnice Wrocławia

Deutsch Lissa Leśnica	Lilienthal Poświętne
Friedewalde Kowale	Masselwitz Maślice
Gross Ohlewiesen Wielki Ciężyń	Mochbern Muchobór
Güntherbrücke Swojec	Neukirch Surnik
Hartlieb Patenice	Osswitz Osobowice
Herrnprotsch Bródz	Ottwitz Opatowice
Hundsfield Psie Pole	Pilsnitz Pilczyce
Karlowitz Karłowice	Pirscham Bierzany
Klein Gandau Mała Gądawa	Scheitnig Szczytniki
Klein Ohlewiesen Mały Ciężyń	Stabelwitz Stabłowice
Kosel Gaj	Zimpel Zięplin

2. Brieg Brzeg 31.419

3. Schweidnitz Świdnica 39.052

4. Waldenburg Walbrzych 64.136

Powiat Wrocławski

Miasta

Brockau Prochów 8.689	Buchen NS. Boguszyce 209
Kanth Katy 3.580	Berghübel Bąkowiec 389
Zobten Sobótka 3.524	Burgweide Soltysowice-Polanowice 1.596
	Burgweiler Górzycy 132
	Buschfelde Polczyce 207
	Damsdorf Damianowice 166
	Dörfel NS. Smardzowice 123
	Domslau Łukaszowice 836
	Drachenbrunn 615
	Dreihöfen Popowice 97
	Dreisteine Przecze 484
	Dreiteichen Polakowice 240
	Eckersdorf Biestrzykowice 134
	Eichdamm Stopczyce 129
	Eichwall Okulice 210
	Elshofen Knignice 316
	Erlebusch Brzoza 123
	Freienfeld Szurzyce 157
	Fuchshübel Strzygonowice 397
	Fünfteichen Miłaszowice 1.012
	Fürstenau Książenice 856
	Gallen Galowice 279
	Gerlanden Raclawice 210
	Grenzhorst Raclawiczki 68
	Grossbrück Czernica 953
	Gross Grunau Wielki Grunów 244

Gminy wiejskie

Albrechtsau Wojtkowice 275	
Albrechtsdorf Wojciechów 356	
Altenburg 166	
Altenrode NS. Gniechowice 1.092	
Alt Gandau Stara Gądawa 261	
Althofdürr Suchy Dwór 154	
Althofnass Mokry Dwór 213	
Alt Schlesing Stary Ślężów 362	
Arnoldsmühle Jarantów Młyn 281	
Baara Baranowice 164	
Beilau Pilawa 252	
Berghuben Kukielice 220	
Bergmühle Wysoka 375	
Bettlern 952	
Bismarksfeld Okrzesice 108	
Blankenau Stary Świat 122	
Blüchersruh Krzeblowice 329	
Bogenau Bogunów 396	
Brückenfelde Pelcznica 485	